

Bokmelding

Eivind Weyhe: *Fjallanøvn í Føroyum*. (Fróðskapur / Faroe University Press). Tórshavn 2020, ISBN: 978-99918-65-93-5, 190 s. (ill.).

Presentasjon av boka

Boka handler som tittelen sier, om fjellnavn på Færøyene. Forfatteren *Eivind Weyhe* er mag. art. i nordisk filologi og pensjonert lektor ved Det færøyske akademiet, *Fróðskaparsetur Føroya*, noe som borger for solid faglig kvalitet. Boka er altså på færøysk og er dermed ikke primært tenkt for et internasjonalt publikum, men den er samtidig såpass avansert faglig at den nok først og fremst er beregna for lesere med spesiell interesse for stedsnavn. Alle sidehenvisningene til Weyhe i denne meldinga, viser til denne boka.

Utstyrmessig er boka svært tiltalende, med solid omslag og god papirkvalitet. Det finnes også 14 halvsides illustrasjoner i farger plassert der hvor de passer i teksten. Boka er på i alt 187 sider. I denne omtalen vil jeg begrense meg til innledningskapitlet (s. 7–28), der forfatteren drøfter færøyske fjellnavn mer allment, ettersom dette trolig er av størst interesse for eventuelle norske lesere.

Dette kapitlet har følgende underpunkter (færøyske titler med norske oversettelser):

Inngangur (innledning, s. 7–8)

Flokkning og avmarking (inndeling og avgrensing, s. 8–9)

Bygnaður (oppbygging, s. 9–15)

Formlig viðurskiptir (formelle forhold, s. 15–18)

Keldur til nøvnini (kilder for navna, s. 18–19)

Styttingar (forkortinger, s. 20–23)

Nøkur høvuðslið (noen hovedledd, s. 23–29)

Resten av boka består av *Fjallanøvn í stavrað* (fjellnavn i alfabetisk rekkefølge, s. 29–183, og *Bókmentir* (litteratur, s. 183–187).

Nedenfor skal vi se nærmere på en del av underpunktene i innledningskapitlet.

Boka handler altså om færøyske fjellnavn, og da er det naturlig å begynne med en definisjon av begrepet *fjell*. Weyhe velger her å legge et funksjonelt synspunkt til grunn og siterer en definisjon fra *Føroysk orðabók*, av ordet *fjell* (færøysk *fjall*) som lyder slik (i norsk oversettelse): «stor og bratt høyde i terrenget» utvida med betydninga «fjellvidde som ligger høyt». Dette svarer altså godt til det ordet *fjell* betyr på norsk.

Ettersom boka er på færøysk, forutsetter den naturligvis at leseren har tilstrekkelige kunnskaper i færøysk til å kunne lese en faglig tekst på dette språket.

Dette er altså ei bok som primært er skrevet for et færøysk publikum, noe som gjør at jeg som nordmann med lesekunnskaper i færøysk, men begrensa kjennskap til færøysk geografi, har visse problemer med å orientere meg i det landskapet forfatteren sannsynligvis tar for gitt at innfødte lesere kjenner. Boka er heller ikke utstyrt med noe kart, og for den som ikke er godt kjent på Færøyene, er det dermed ikke alltid lett å forestille seg hvordan landskapet ser ut. For meg som norsk leser av boka oppleves det derfor som en mangel at den ikke har kart som viser hvor de omtalte stedene ligger.

Oppbygging av færøyske fjellnavn

Språklig kan disse navna deles grovt opp i tre forskjellige typer, som lett kan sammenlignes med tilsvarende navn i Norge: 1) navn som inneholder et ord for landskapstype, f.eks. *Fjallið* (= *Fjellet*), eller som etterledd i en sammensetning f.eks. *Grímsfjall* (jf. *Dovre fjell*), 2) jamføringsnavn (metaforiske navn), f.eks. *Spinarnir* (= spenene; jf. *Sylane*) 3) avleda navn, f.eks. *Mýlingur* (jf. *Høvringen*).

Weyhe nevner (s. 10) følgende stedsbeskrivende ord som hovedledd i færøyske fjellnavn: *berg*, *bjørg*, *brúgv/brún*, *bust*, *egg*, *endi*, *enni*, *fell*, *fjall*, *heyggjur*, *horn*, *hædd*, *høvdi*, *kambur*, *kjøtur*, *klakkur*, *klettur*, *klubbi*, *knappur*, *kneysi*, *kneysur*, *knúki/knúkur*, *knykil*, *kollur*, *leiti*, *mel*, *mót*, *múli*, *møl*, *nakkur*, *nasi*, *nípa*, *núgva*, *nøv*, *nøva*, *reyn/regn*, *róva/rógva*, *rust*, *ryggur*, *stallur*, *tindur*, *túgva*, *vørða*, *øksl*.

Mange av disse orda er lett gjenkjennelige som norske ord for ymse slags fjellformasjoner (viss en tar bort *-ur*-endingene, som er nominativs-ending i de fleste hankjønnord på færøysk); jf. *kambur*, *kjølur*, *klakkur*, *klettur*, *knappur*, *kollur*, *ryggur*, *stallur*, *tindur*; som formelt svarer til norske ord som *kam*, *kjøl*, *klakk* osv. som også inngår som sisteledd i mange norske fjellnavn. Orda *fell* og *ffall* er to former av det samme ordet som de to likelydende islandske orda, og alle orda svarer både formelt og semantisk til norsk *ffjell*. I mange færøyske fjellnavn er sisteleddet ikke *ffjall*, men *-felli*; f.eks. *Festafelli*, *Føstufelli*, *Gásafelli*. Sisteelementet *-felli* tyder visstnok på at fjellet er lågere enn dersom sisteelementet er *ffjall*: Weyhe nevner (s. 58) 5 eksempler på navnet *Gásafelli*, som variere i høyde fra 231 til 572 m, mens ett eksempel på *Gásaffjall* er 606 m.

Orda *kneysi* og *kneysur* svarer lydrett til norsk former som *knause* og *knaus*, jf. færøysk *heyst* og nynorsk *haust*.

Orda *brúgv* (= bru), *heyggjur* (= haug), *rógva* (= rove, rumpe) og *túgva* (= tue) viser ei lydutvikling som kalles «skjerping», som vi også finner i ord som *trúgv* (= tru/tro), *síggja* (= se), og *húgva* (= hue/lue). Denne utviklinga er spesiell for færøysk, og den fører til at en del færøyske ord har *ggj* og *gv* der andre nordiske språk har vokal + vokal; jf. gno. *snúa* (= snu) > fær. *snúgva*, gammalsvensk *séa* > fær. *síggja*.

Jamføring med fjellnavn i Norge

I innledninga til *Norsk stadnamnleksikon* nevner Botolv Helleland en del av de vanligste appellativene som forekommer i norske fjellnavn. De navna som svarer mer eller mindre nøyaktig til ord i den færøyske lista ovenfor, er markert med feite typer: **berg**, **egg**, **ffjell**, **horg**, **hovde**, **hæ**, **hø**, **høgd**, **kamp**, **klepp**, **koll**, **nibb**, **nibbe**, **nobb**, **nut**, **nyk**, **pigg**, **rust**, **tind**, **topp**, **vete**, **vol**.

Blant norske fjellnavn nevner Helleland mange eksempler på samiske navn og navnelementer (f.eks. *várri* (fjell) og *gáísá* (topp), som naturlig nok mangler helt på Færøyene. Dette skyldes selvfølgelig at den innfødte færøyske befolkningen i alle fall kulturelt og språklig er reint nordgermansk (skandinavisk).

To interessante fjellnavn med ikke-germansk opphav er det færøyske *Dimun* og det islandske *Dímon*, som må være lånord fra keltisk og betyr «to fjell». På Island forekommer navnet *Dímon* på ikke mindre enn ti ulike steder, og på Færøyene er *Dimun* navn på to av hovedøyene (*Stóra*

Dímun og *Lítla Dímun*), men ettersom dette er navn på øyer på Færøyene, er de ikke omtalt i Weyhes bok. Navnet *Dímun* / *Dímon* fins også ellers i ymse former i på de britiske øyene, og i Norge fins *Dimna* som navn på ei øy på Sunnmøre. Det norske etternavnet *Dimmen* er nok ei fordanska form av dette sunnmørske øynavnet, som altså i likhet med de islandske og færøyske navna kan ha gamle keltiske aner.

Det er mange eksempler på at ord som opprinnelig har vært brukt om andre ting enn bestemte landskapstyper, for eksempel kroppsdelar, får ei overført betydning i stedsnavn. Færøyske eksempler som Weyhe nevner, er *enni* (panne), *horn*, *nasi* (nese), *rógva* (rumpe, hale), *ryggur* (rygg), *øksl* (aksel, skulder).

En type fjellnavn som er godt kjent også i Norge, er navn som *Nónsfjall* eller *Middagsfjall*, som viser at det passer å spise et bestemt måltid når sola står over vedkommende fjell sett fra et bestemt sted; jf. norske eksempler som *Nonsfjellet* (ni steder i Norge) og *Middagshornet* (på Sunnmøre). Slik navn har sikkert vært vanlige mange steder i Norden der man har karakteristiske fjell å orientere seg ut fra, og så kan disse navna igjen bli forenkla slik at bare måltidet blir igjen som navn på fjellet, slik at fjellnavnet blir bare f.eks. *Nón* eller *Nónið* og *Middagur* eller *Middegi* (Weyhe s. 12).

«Fjernnavn» og «nærnavn»

En distinksjon som er kjent også ellers i faglitteratur om stedsnavn, er Weyhes skille mellom såkalte *fjernnavn* og *nærnavn*. Det dreier seg i alle tilfeller om at folk i nærområdet ofte har ei forkorta utgave av et sammensatt navn. Forkortinga består gjerne i man utelater førsteleddet og beholder bare etterleddet, men tilføyer eventuelt bestemt artikkel. Et slikt navn fungerer naturligvis normalt bare i nærområdet, for etterleddet er som regel et nokså allment ord, for eksempel *kolle* (om høyde i terrenget) eller *tjern* (liten innsjø). Et svært velkjent norsk eksempel på det første, er *Holmenkollen*, med *Holmenkollbakken*, der skibakken ofte omtales bare som *Kollen*. Et slikt skille mellom fjernnavn og nærnavn er muligens nokså allment i mange språk-samfunn.

Et islandsk eksempel på samme fenomen er et tjern som ligger nær sentrum i Reykjavík, og som visstnok før gjerne ble kalt *Reykjavíkurtjörn*, men i dag bare *Tjörnin*, og fordi tjernet ligger i hovedstaden, er alle is-lendinger fortrolige med denne språkbruken. Færøyske eksempler fra

Weyhe (s. 16) er *Kunoyarnakkur – Nakkurin, Kaldbakskambur – Kamburin, Kirkjubøreyn – Reynið*.

Allmenn vurdering

I og med at boka er på færøysk, kan den sjølsagt bare leses med utbytte av folk med lesekunnskaper i dette språket. Som nordist vil jeg imidlertid anbefale boka på det varmeste til fagfeller med interesse for nordiske språk allment, og naturligvis især til folk med spesialinteresser innafor navnegransking. Jeg trur at folk med slike interesser ikke vil ha veldig store problemer med å ta seg fram i denne populærvitenskapelige fagboka. Den er i alle fall ei utfordring for en norsk lesar, og utfordringer har vi alle som kjent godt av å møte av og til. Og faglig er boka bunnsolid.

Arne Torp